

Михайло
ІЛЕНКО

ВІСІМ МАРШРУТІВ ОДНОГО ФІЛЬМУ

Маршрут 1
Маршрут 2
Маршрут 3
Маршрут 4
Маршрут 5
Маршрут 6
Маршрут 7
Маршрут 8

Ці нотатки склалися як враження від подорожі фільму "Сьомий маршрут" фестивалними шляхами.

Якось, гортаючи довідник, у якому зібрані найпомітніші світові фестивалі, й виконавши не дуже складну арифметичну операцію, я дійшов висновку: кожного тижня, чи далеко, чи близько, відкривається один-два кінофестивалі. З кількома із них я познайомився.

На старт першого фільм "Сьомий маршрут" вийшов завдяки протекції, оскільки я був арт-директором фестивалю "Відкрита ніч" 1997 року на Андріївському узвозі просто неба.

Цей фестиваль триває лише одну ніч - на межі між весною і літом. Фільми тут показують через дві відеопроєкції, і зібрав він більше ста фільмів, з яких до фестивальної програми увійшло тридцять вісім. До трьох основних конкурсів фестивалю увійшли студентські фільми ("Перші півні"), відеоарт художників ("Безсоння"), фрагменти з професійних ігрових фільмів ("Нічна варта").

Регламент фестивалю обмежує розміри конкурсних фільмів (або фрагментів) від 10 до

"Відкрита ніч" на Андріївському узвозі (Україна)
"Lubuskie Lato Filmowe - Autor!" (Польща)
"Слов'янський базар" (Білорусія)
Московський міжнародний кінофестиваль ХХ (Росія)
Міжнародний кінофестиваль "Стожари" (Україна)
Кінофестиваль держав Балтії та СНД "Кіношок" (Росія)
Прем'єрні покази (Угорщина)
Міжнародний кінофестиваль "Молодість" (Україна)

15 хвилин. На відміну від багатьох інших фестивалів, на "Відкриту ніч" кожний, хто бажає, має право висунути свою кандидатуру на одну з номінацій - актор, оператор, режисер. Це питання особисте: несіть касету, вказуйте номінацію і - хай щастить!

Ще одна особливість "Відкритої ночі": враховуючи той тиск, який чинить на нас імпортерна кінопродукція за допомогою вітчизняних кіно-відеопрокатників і рідного телебачення, **фестиваль звернув особливу увагу на наше власне кіно:** з 38 фільмів 38 були наші. Оргкомітет фестивалю не вважає цей жест дискримінаційним і запевняє: якщо в майбутньому в рамках фестивалю з'являться іноземні фільми-претенденти, вони знайдуть почесне місце в окремій програмі, як це відбувається на багатьох світових кінофестивалях.

Продовжити рекламу "Відкритої ночі" я хотів би антирекламою або, точніше, попередженням: не все так весело, як здається. Справа у тому, що наш фестиваль більш жорсткий, ніж можна собі уявити. Його регламент не дає шансів сховатися за святковими ритуалами, загубитися між зірками,

вчадити від фестивального ореолу: що маємо - те маємо. На тридцять вісім фільмів занадто мало сучасної технології, якісної плівки, комерційної конкурентноздатності, перспективного ставлення до власної реклами і просування на ринки. З цього боку я розцінюю загальну картину, рельєфно висвітлену фестивалем, як катастрофічну. Фестиваль продемонстрував нам певні грані цієї фатальної кризи, в тому числі - за допомогою "Сьомого маршруту", який, так само, як і решта, знімався в технології запланованої катастрофи.

Щодо творчого наповнення фестивальних програм, то воно мене вразило, здивувало, причарувало настільки, що я написав вірша:

*Під зливою в останню ніч
весни
Я не заснув - чужі дивився
сни.*

І ніч була. І злива. І дивні сни були.

І прірва - між творчими можливостями учасників і можливостями реалізації власних задумів. І нагородження було на світанку під замком Річарда.

"Сьомий маршрут" був поза конкурсом. В конкурсі були лише персональні акторські ро-

боти з цього фільму. Одна з них, роль, зіграна Євгеном Пашиним, - одержала приз фестивалю.

Другий маршрут - польський фестиваль "Lubuskie Lato Filmowe (Autor! Autor!)" - Cinematographies of Eastern and Central Europe.

Основний висновок гіркий: знімаючи три-чотири фільми на рік, не дбаючи про власну продюсерську та дистриб'ютерську мережу, зневажаючи попередню, поточну інформацію та іміджову рекламу, не докладаючи зусиль до виготовлення своїх кінозірок, зруйнувавши свій кінопрокат, позбувшись мрії про національний кінофестиваль, ігноруючи кіномистецтво як один із найпотужніших факторів розвитку власної культури, нелогічно сподіватися на місце в контексті.

Контекст тчеться окремо.

Ми - поруч.

Щось завжди буває поруч. Поруч із потужними дистриб'ютерськими мережами, поруч із фінансовими шляхами, які підгодовують кіно, поруч із новими технологіями, поруч із впливом на глядача...

Може, в цьому і є певна перевага, якщо розглядати нашу ситуацію як різновид незалежності, й від цього повністю відмовлятися не варто, але решта параметрів? Чи не перетворюють вони цю перевагу на вирок - не дуже для нас бажаний?

Все відбувається дуже гостинно, зі щирою повагою, але ми - поза контекстом.

Не відповідаємо навіть елементарним технічним вимогам робочого процесу: субтитри англійською? афіша? рекламні матеріали? буклети? пілотні та демонстраційні відеокасети? відповідні сучасні показники - звук, спецефекти? технічний рівень?

Залишається експлуатувати нашу екзотику, несхожість, що саме по собі - не погано. Але в реальних умовах фінансового і технічного виснаження національного кіновиробництва - це прямий шлях до демонстрації виключно зубожіння.

Інші грані, як правило, дорожчі.

Щодо лозунгу фестивалю "Autor! Autor!", маю сказати, що заклик цей не був адекватний екрану. Авторського було не дуже багато. Може, це - плата за контекст? Варто проаналізувати.

Якщо шукати відлуння цього заклику на фестивальному екрані, мені пригадується фільм "Сьогодні ми збудуємо дім" студентів ВДІКу Марата Магамбетова та Сергія Лозниці (Сергій - колишній киянин, а тепер - москвич). У фільмі, якщо і є слова, то вони виконують функції реквізиту, але це не позбавляє його наявних прикмет лукавого діалогу авторів із глядачем.

Маршрут третій - "Слов'янський базар".

Мені важко уявити собі цю подію,

тому що я не їздив до Вітебська. Фільм поїхав без перекладу. Мені, як автору, це дуже прикро, бо тоді вже існував переклад російською мовою, над яким я працював майже два місяці, в тому числі - переклад віршів.

*Солоний дощ пройшов над містом,
Дніпрові хвилі посолів
І в пересоленій калюжі
Забуту зірочку відбив.*

*Молочною тече рікою
Чумацький Шлях в чужих краях...
Над нами - чистою сльозою
В ночі сивіє битий шлях.*

*Над містом - ніч,
Над дахом - дах,
Унав дощем
Чумацький Шлях.
Оденька зірочка лишилась...*

Я вже знайомий з цією ситуацією: коли показуєте фільм перед російськомовною аудиторією, не сподівайтесь, що його зрозуміють без перекладу. Помилка виявиться запізною.

Безумовно, мені дуже приємно читати в щоденнику фестивалю: "... зал стоячи вітав прем'єру "Сьомого маршруту" захопленими оваціями. Громадськість "Слов'янського базару" присвятила цій події не одну бесіду. В чому ж секрет успіху?" (В.Муратова).

Мені було б спокійніше, якби це питання постало після перегляду з перекладом, як це було на XX Московському міжнародному фестивалі - але це вже **четвертий маршрут...**

*Чи запросять в пекло,
Чи візьмуть до раю...
День сухий і теплий,
А я собі знаю:*

*Зранку без обману
Зорі в небі сяють...
Я іду майданом
І мороку маю...*

Несподіваною була цього разу тінь українського кіно на московському фестивальному екрані. Наші критики ледь не почали спростовувати високі оцінки їхніх критиків. На жаль, і на цьому форумі я не був присутній, але, знову-таки, приємно читати відгуки Олега Ковалова, Олександра Шпагіна, Вадима Михальова. Ці відгуки є своєрідною платою за відчай знімального періоду і розгубленість на руїнах нашого кінопрокату. Дуже приємно відчувати, що "Сьомий маршрут" додав щось своє до цього фестивального сюрпризу. Такі події збуджують азарт, як вдала волейбольна подача - м'яч над сіткою! Хто?

*Хто знайти уміє воду
Серед пекла для народу?
Хто зірки читати може?
Хто нам, хлопці, допоможе
З цього вилізти гівна?*

Не думаю, що це вдалося фестивалю "Стожари", який був **п'ятим маршрутом** фільму. Відверто кажучи, я так і не зрозумів - для кого це все було?

Для глядача? Його не було в кіно-театрі "Київська Русь", де відбулася громадська прем'єра фільму. Глядача не було попереджено.

Для журі? Хіба може конкурсний перегляд перериватися закликом: "Всі - на обід, бо прохолоне! Після обіду подивимось!"

Для акторів? Коли Єжі Гофман просив показати йому мій попередній фільм "Фучжоу", аби познайомитися з українськими акторами, для нього знайшовся лише один зал - саме той, в якому розташувався штаб фестивалю з його телефонними дзвінками, з невідомими сторонніми, яким вхід заборонено, з відомими своїми, у яких виходу нема, з фестивальною марнотою і галасливими проблемами...

Не подивився Гофман наших акторів з "Фучжоу" на акторському фестивалі "Стожари".

Серед жіночих ролей другого плану призом фестивалю була відзначена Ніна Шаролапова, щоправда трохи дивно - за дві ролі (з "Сьомого маршруту" і з фільму Михайла Белікова). За сукупністю, так би мовити, скоєного. Вважаю, що чудова актриса, якою є Ніна Шаролапова, має право на те, щоб кожен її роль, кожний епізод розглядали окремо, як самоцінне творче досягнення, а не як валовий продукт.

Кому призначався цей фестиваль?

Тільки не поспішайте з висновком, що я проти "Стожарів". Кожний фестиваль є для нас конче потрібним, але все ж таки треба напередодні з'ясувати: кому будемо робити талію?

*Ти знаєш, що я знаю, що ти знаєш:
Своє життя від себе не сховаш...
Не раджу, не сумую, не втішаю,
Бо знаю, що ти знаєш, що я знаю.*

Маршрут шостий - "Кіношок".

Певний шок відбувався під час переглядів. Часом мені здавалося, що половина фільмів зроблена на кримінальні гроші і є своєрідним соціальним замовленням, інша половина зроблена на імпорتنі гроші і обслуговує інше замовлення. В першому випадку автори концентрували симпатії на маргінальних і кримінальних, досить цинічних ідеалах, у другому вимальовували свій автопортрет таким, яким його, здається, замовили, - у вигляді монстра.

Може, це і не зовсім так, але я кажу про своє враження, свій шок. Яскравим представником першого напрямку є фільм Павла Чухрая "Злодій", другого - фільм Віктора Косаківського "Середа". Фільми зроблені майстерно, за що одержали: перший - цілу колекцію призів, другий - гучний фестивальний скандал.

Майже такі самі тенденції послужили імпульсом для лозунгу: "Вперед - у світле минуле", який майорів над "Кіношоком". Не беруся судити, але часом здавалося, що саме він, а не

кіно, був основним змістом фестивалю.

Політики, як на мене, було забагато - географічної політики.

Суму було забагато - суму за минулим. Хоча в минулому, всі добре пам'ятають, були не такі вже безхмарні роки, як це виглядало на численних навколофестивальних зустрічах. Серед зустрічей були й такі, які дуже нагадували комсомольські конференції, присвячені ювілеям, датам, партійним з'їздам.

Коли всі ми - колишні республіканські кіношники - летіли у двох літаках на "Кіношок", мені це здалося схожим на своєрідну зграю перелітних птахів. Кожен із нас залишив на якийсь час свої проблеми і подався у невідому чарівну місцевість, яка зветься "кінофестиваль". Кожен із птахів залишив своє гніздо, і нічого дивного в тому, що воно у нього є, і в тому, що він має повернутися до нього, я не бачив тоді, не бачу і тепер. Для когось цей природний механізм є недоречністю, навіть викликом, а птахи - летять собі й повертаються, не помічаючи кордонів так само, як без перешкод перетинає кордони слово справжнього поета, нота справжнього композитора... Не треба занадто дорікати митникам.

Залишаються птахи лише в зоопарках.

Якщо відокремити кіно від політики, маю сказати, що фестиваль був корисним для "Сьомого маршруту". Фільм не одержав призів, але був помічений як такий, який нікого не обслуговував. На жаль, для глядача "Кіношок" є майже закритою територією - Анапа, кінець сезону. Тому, змінивши бурхливу творчу тусню політикою, він дещо втратив з тих часів, коли я його побачив уперше.

Маршрут сьомий - прем'єрні покази в Угорщині.

Ці перегляди - лише одне із запланованих зусиль угорських кінематографістів залишатися в контексті: "Принцеса на бобах" і "Сьомий маршрут" були запрошені так само, як перед тим був запрошений режисер С.Маслобойшиков із фільмом, а після нас - ціла низка французьких стрічок. Опікуються цим відомі в Угорщині й за рубежом фахівці - кінознавець Йожеф Вереш, спеціаліст з питань прокату Тибор Біро та інші.

Саме "Сьомий маршрут" хтось спрямував незвичною для нього колією: по-перше, перегляди відбувалися в присутності глядача, по-друге, виключно із перекладом.

Дивною для мене була й кількість підлітків, які оточують міські кінотеатри, тусуються у фойє, взагалі - дивляться кіно. В цьому без коментарів відчувається державна політика, яка збалансовує стосунки з телеканалами, змагається з відеопіратством. А якщо

взяти до уваги технічний стан обладнання більшості кінотеатрів (зокрема, Долбі останніх моделей), то зовсім не абсурдно виглядає міська новобудова у центрі Дебрецена - багатозальний сучасний кінотеатр. І це в місті, яке за розмірами дорівнює Білій Церкві. А має воно кілька діючих кінотеатрів, кінофакультет в університеті, кінофакультативи в ліцеях.

Щоправда, в кінотеатрах, здебільшого, демонструють американські фільми. Угорщина, при цьому, виробляє разів у п'ять більше фільмів, ніж Україна (до того ж, практично всі в системі Долбі з відповідним технічним обслуговуванням).

Два наші фільми проїхалися цією колією, погрілися в променях уваги, потішилися, і знову - Чоп. Кінець нашої колії, зміна колісних пар.

Я знаю, що ти знаєш, що я знаю:

Моя стежисна стоптана до краю...

*Щоб не втомити, ти не співчуvasи -
Бо знаєш, що я знаю, що ти знаєш.*

Маршрут восьмий - "Молодість".

За регламентом фестивалю "дорослі" фільми мають право лише на позаконкурсні програми. "Сьомий маршрут" був в одній із них.

Фестиваль "Молодість" давно склався в загальних рисах. Вони були відтворені й цього року, але, здається, участь у фестивалі українського кіно збільшилася - за рахунок інформаційних і ретроспективних програм. Оскільки фестиваль "Молодість" є найбільш авторитетним і масштабним вітчизняним фестивалем, цей рух виглядає принциповим і позитивним.

Втім, важко спростувати той факт, що фестивальна колекція цього року знову-таки склалася переважно із зарубіжних фільмів. Може, саме тому Оргкомітет набув більшого досвіду взаємодії з кінематографістами інших країн, аніж з нашими і, коли з програми дізнаєшся, що три центральні кінотеатри столиці ("Київ", "Зоряний", "Україна") гостинно зустрічали виключно зарубіжні фільми, при цьому "Сьомий маршрут", наприклад, демонструвався лише на Харківському масиві без інформації в тій самій програмі, мимоволі виникають питання щодо таємниць фестивальних пристрастей.

Для мене жителі Харківського району такі самі, як і не дуже Харківського, або занадто Харківського, тому я не відмовився від переглядів, дізнавшись про диспозицію, але деяка тінь все ж таки накрила мене разом із симпатичними мешканцями цієї частини нашої столиці. Мені вже доводилося показувати там свій фільм "Фучжоу" і пригадую невеликий кінотеатр, який чинить відчайдушний опір комерційним структурам і відеопіратству, відстоюючи в нерівній боротьбі якихось п'ятнадцять метрів білої тканини...

Саме цей екран і був останньою зупинкою "Сьомого маршруту". Була, щоправда, передостання - "На вимогу". На вимогу Р.Дж.Рейнолдс - тютюнової компанії. Про цю зупинку я дізнався випадково і з великим запізненням. Виявилось, що, поки я ні про що не знав, "Сьомий маршрут" побував на конкурсі на кращий Український фільм. Я і досі не знаю про це майже нічого, крім того, що написано в рекламній листівці, яка трапилася мені під руку в одній із редакцій:

"«Арсенал» уособлює Україну, країну з тисячолітньою історією, яка повна перемог та героїчних вчинків, країну вільних та гордих людей, які вміють працювати і веселитись".

Питання лише одне: якщо цих вільних і гордих людей не сповіщають про участь у конкурсі з таким високим статусом, то чого їм тоді веселитися?

І ще цитата: "Нагорода "Арсенал" за кращий український фільм - це перший крок до створення українського національного фестивалю".

Я хотів би побажати успіху цьому почину, бо відсутність вітчизняного кінофоруму є дуже виразною, якщо не образливою рисою нашого кіно. Я бажаю удачі всім нашим фестивалям - і досвідченим, і дебютантам, а ще хотілося б, щоби ми уважніше ставилися до себе, в тому числі - за допомогою фестивалів.

25.11.97 р.

P.S. І останнє: **наступні маршрути?**

Поки що можу сказати, що міжнародний фестиваль в Роттердамі, який зацікавився "Сьомим маршрутом", схоже, залишиться недосяжним для чергового маршруту фільму через фінансові проблеми. Гроші на виготовлення англійських субтитрів, без яких питання включення у фестивальну програму не розглядається, знайдено лише у грудні, практично наприкінці першого року існування фільму, завдяки неймовірним зусиллям заступника Міністра культури і мистецтв України пані Ганни Чміль. Для фільму це нерядова подія, але - чи встигнути нам з нашими проблемами за тими швидкостями, які існують в світі?

З тієї самої причини і досі під питанням ще один імовірний маршрут фільму - цього разу комерційний: пропозиція конкретної допомоги в просуванні фільму на відомі телевізійні канали, яку я одержав від музикантів групи "The Ukrainians". Пісні цієї англійської групи звучать у фільмі, а музиканти пропонують зробити так, щоб вони звучали не лише на їхніх домашніх переглядах з відеокасети, яку я їм передав, а і в ефірі відомих телекомпаній, з якими вони мають ділові стосунки.

Без англійських субтитрів цей маршрут теж перекритий для фільму червоним світлом.